

критеріальної оцінки проектів забезпечує прозорість процедури капітального бюджетування та ефективність використання бюджетних коштів.

Таким чином, узагальнений практичний досвід впровадження механізму відбору та реалізації інвестиційних проектів інших держав може бути використаним при плануванні та виконанні бюджету розвитку місцевих бюджетів в Україні.

1. Закон Російської Федерації «О бюджете развития Российской Федерации» від 26.11.1998 р. № 181-ФЗ:

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.referent.ru/1/31523>

2. Сайт Департаменту фінансів Адміністрації міста Перм: <http://www.depfin.perm.ru>

3. Постанова Департаменту фінансів Адміністрації міста Перм від 18.07.2003 р. № 2139 «Об утверждении Положения о порядке формирования адресной инвестиционной программы города Перми и Положения об экспертном совете по инвестициям при администрации города».

In the article foreign experience of the preparation and selection of priority investment projects financed from the capital funds of local budgets is observed.

Креховецька Л. Г.

КЛАСИФІКАЦІЯ РИЗИКІВ ТА ШЛЯХИ ЇХ МІНІМІЗАЦІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ

У статті розглядаються актуальні проблеми функціонування важливої складової вітчизняної пенсійної системи – недержавних пенсійних фондів, зокрема, причини виникнення та шляхи мінімізації ризиків їхньої діяльності.

Ключові слова: пенсійна система, недержавні пенсійні фонди, мінімізація ризиків

І. Вступ. В умовах переходу до ринкової економіки виникла необхідність пошуків адекватних їй форм соціального забезпечення. Необхідність реформування соціальної сфери з метою приведення її механізмів у відповідність до нових умов функціонування ринкової економіки стало одним з першочергових завдань нашої держави. Особливе значення має вибір нової доктрини організації пенсійної системи, покликаної вирішувати проблеми соціальної захищеності та гідного рівня життя пенсіонерів.

Реформа пенсійної системи в Україні повинна змінити співвідношення економічних і соціальних інтересів у державі, посилити стимули до праці та детінізації заробітної плати, заохотити до заощадження коштів на старість, диверсифікувати джерела фінансування пенсій.

Важливою складовою вітчизняної пенсійної реформи є створення і розвиток недержавних пенсійних фондів (НПФ), здатних на базі накопичувальних механізмів організувати недержавне пенсійне забезпечення (НПЗ) і обов'язкове пенсійне страхування на основі добровільних накопичень.

II. Постановка завдання. Багатолітній зарубіжний досвід і майже десятилітнє існування недержавних пенсійних фондів в Україні показали життєздатність і соціальну значимість цієї складової пенсійної системи у вирішенні стратегічного завдання соціальної політики держави – підвищення рівня життя пенсіонерів. Проблеми державного і недержавного пенсійного забезпечення, а також практичні питання діяльності НПФ стали об'єктом дослідження ряду зарубіжних та вітчизняних вчених. Значний вклад у розвиток недержавних пенсійних фондів (НПФ) внесли українські дослідники: С. Бандур, А. Бахмач, В. Гриньова, В. Грушко, Б. Зайчук, Е. Лібанова, Л. Лісогор, Н. Лук'яченко, О. Макарова, А. Нечай, В. Новіков, О. Палій, В. Скуратівський, М. Семикіна, Л. Ткаченко, В. Яценко та ін.

Разом з тим, питання подальшого вдосконалення діяльності недержавних пенсійних фондів на страхових засадах потребує більш глибокого науково-теоретичного і прикладного опрацювання. Недостатньо досліджені проблеми виникнення різного роду ризиків, шляхів їх мінімізації і деструктуризації, оцінки фінансового стану пенсійного страхування та стабілізації ринку пенсійних послуг, інвестиційної діяльності пенсійних фондів тощо.

МЕТОЮ даної статті є розкриття економічної і соціальної сутності недержавних пенсійних фондів, механізму їх функціонування і обґрунтування класифікації ризиків та напрямів зниження їх впливу на діяльність цієї складової вітчизняної пенсійної системи.

III. Результати дослідження. Діяльність НПФ розпочалася з прийняттям Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» (2003 р). Протягом 2004 року була сформована база нормативних документів щодо регулювання їх діяльності. Функціонування НПФ протягом останніх років свідчить про досить високу динаміку їх росту на фінансовому ринку України. Так, якщо у 2005 р. кількість учасників за укладеними пенсійними контрактами становила 88,4 тис. чол., то у 2010 р. – 569,2 тис. осіб. Загальні активи НПФ склали відповідно 46,2 млн. грн. та 1144,3 млн. грн., а пенсійні внески за цей же період зросли з 36,4 до 925,4 млн. грн.[1]. Одночасно в процесі їхньої діяльності склалася ситуація, яка свідчить про нерівномірність і нерегулярність функціонування ринку недержавного пенсійного забезпечення, що створює можливість виникнення різноманітних ризиків ефективної діяльності цієї інституції у структурі пенсійної системи.

Сьогодні в Україні функціонуванню інфраструктури НПФ протидіє низка факторів, які стримують її розвиток. Серед них слід відзначити недосконалий розвиток ринку капіталу, низький рівень корпоративної культури, наявність непрозорих пенсійних схем, недостатню відкритість діяльності НПФ. Одним з головних факторів є недовіра значної частини населення до створюваних фінансових установ, особливо тих, що пропонують довгострокове вкладання коштів. Так, серед опитаних лише 5% повністю довіряють НПФ. Найбільше знизилася рівень довіри глобальна фінансово-економічна криза 2008-2009 рр. Після історій з різними фінансовими пірамідами, трастами та ін. довіра населення до систем вкладання коштів дуже низька і щоб її посилити, учасники та суб'єкти ринку фінансових послуг повинні ретельно оберігати сектор від недобросовісних починальників, дбати про захист інтересів вкладників, забезпечувати прозорість, простоту і зрозумілість діяльності заради його розвитку і зростання. Наразі учасниками недержавних пенсійних фондів стали лише 1,25% населення України, а їхнє розміщення свідчить про суттєву нерівномірність – 68% усіх фондів розміщені у м. Києві, а в ряді областей такі структури взагалі відсутні.

Отже, основним завданням діяльності НПФ залишається завоювання довіри широких верств населення, а також підприємств, майбутніх вкладників до цих фінансових установ і зацікав-

леність роботодавців у фінансуванні недержавних програм. Для вирішення його необхідно забезпечити надійність, стійкість, доходність та високу репутацію недержавних пенсійних фондів. Вітчизняне законодавче поле дозволяє створити надійну систему недержавного пенсійного забезпечення, передбачаючи відразу потрійний нагляд держави за ринком НПЗ, що є серйозною гарантією його стабільності. Сьогодні недержавний пенсійний фонд може працювати лише у взаємодії з адміністратором НПФ, компанією з управління активами пенсійних фондів та банком, який має відповідну ліцензію Національного банку. Всі учасники здійснюють взаємоконтроль один за одним, що є гарантією успішного розвитку цієї фінансової структури.

Разом з тим, НПФ належать до запозичених фінансових інститутів, які виникли і функціонують на зразок закордонних, тому створюється загроза появи різноманітних ризиків, в першу чергу, інституційних, коли не завжди враховуються національні особливості діяльності ринку НПФ, а також різні інші неформальні чинники, які можуть призвести до невідповідності їх діяльності з поставленою метою.

Слід відмітити, що недержавні пенсійні фонди займають значний сектор пенсійних послуг і вирішують важливі задачі, які не може вирішити загальнодержавна система пенсійного страхування. Як складова накопичувальної системи вони виконують соціально-захисну функцію (забезпечення високого життєвого рівня пенсіонерів), яка значною мірою залежить від зміни показників як соціального забезпечення, так і економічного розвитку країни. Як складова фінансового ринку вони покликані сприяти його стабільному функціонуванню та підвищенню економічного потенціалу держави і виступають джерелом довгострокових інвестицій в економіку України. Так, лише за 2010 рік інвестиційний дохід НПФ збільшився на 38,1 млн. грн., або на 82,9% порівняно з попереднім роком, що підтверджує ефективніше використання пенсійних активів у після кризовий період.

Світовий досвід свідчить, що ефективне функціонування НПФ значною мірою залежить від усталених взаємозв'язків між пенсійним забезпеченням, фіскальною та інвестиційною політикою, політичними, економічними, соціальними і демографічними чинниками. Головними в них є макроекономічні передумови – зростання виробництва та підвищення його ефектив-

ності, що веде до нарощування фінансових можливостей пенсійної системи; збільшення питомої ваги оплати праці у ВВП; підвищення доходів населення і розмірів середньої заробітної плати. Нині середня заробітна плата в Україні становить 2751 грн. 67 коп., а розмір прожиткового мінімуму з 1 грудня 2012 р. для осіб, що втратили працездатність, становитиме 884 грн.

Діяльність НПФ включає як ошадну, так і фінансову функції, залежить від цілого ряду чинників і наражається на всі ризики, які характерні іншим суб'єктам фінансового ринку, так як будь-яка фінансова діяльність тією, чи іншою мірою пов'язана з вірогідністю ризикових ситуацій.

Найпростіше ризик можна визначити як передбачувану можливість відомого незадовільного явища. Він використовується для опису невизначеності в ситуації, коли фактичний результат будь-якої дії точно невідомий і передбачається, що він буде визначений в результаті випадкового вибору з декількох можливих варіантів, розподіл яких відомий.

Стосовно діяльності недержавних пенсійних фондів під ризиком слід розуміти невизначену можливість недостатності коштів фонду при виконанні ним своїх зобов'язань по грошових виплатах. Поява такого ризику спричинена функціонуванням недержавного пенсійного фонду та його розвитком як господарюючого суб'єкта та впливом зовнішніх та внутрішніх факторів, які не пов'язані із страховою та інвестиційною діяльністю фонду.

Для того, щоб створити ефективний механізм регулювання діяльності пенсійного фонду необхідно ідентифікувати ризики, які обов'язково виникають при функціонуванні цієї інституції недержавного пенсійного забезпечення

Існують різні класифікації ризиків діяльності НПФ. Одні дослідники виділяють три головні класи ризиків: інвестиційні (портфельні), інституційні та системні. [2] Інші – розрізняють макроекономічні, демографічні та політичні ризики. [3;4;] Досить поширеною є точка зору про виділення соціальних ризиків. У широкому розумінні усі ризики, які супроводжують людей протягом їхнього життя є соціальними, так як вони зумовлені нашим суспільним буттям, проте серед них виділяється група ризиків, які є соціальними у власному розумінні цього слова. Під ними розуміються певні події в житті людини, які вимагають її матеріальної підтримки. Ці ризики мають загальновизнані міжнародні стан-

дарту, які передбачають «набір» життєвих обставин і вимагають забезпечення саме від соціуму, від людської спільноти [5,44].

Соціальні ризики можна визначити як такі події в житті людини, за яких виникає небезпека втрати матеріальних засобів для задоволення її першочергових (базових) потреб, необхідних для збереження і відтворення повноцінного життя як члена людського суспільства. З такими ризиками стикаються не тільки окремі індивіди, а й все суспільство в цілому. Перед суспільством постає необхідність створення інституту захисту від соціальних ризиків, в структуру якого входять соціальна допомога, соціальне страхування та соціальне забезпечення [6,18].

Згідно з міжнародними актами до соціальних ризиків, які створюють основу для набуття людиною права на соціальне забезпечення, відносяться тимчасова непрацездатність; вагітність і пологи; необхідність догляду за малолітньою дитиною або за дитиною-інвалідом, або за інвалідом, престарілим членом сім'ї; хвороба; безробіття з незалежних від людини причин; нещасний випадок на виробництві; професійне захворювання; смерть та деякі інші.

Найбільший коефіцієнт вірогідності у житті кожної людини мають такі традиційні соціальні ризики: старість, хвороба, безробіття, утримання дітей.

Узагальнення теоретичних досліджень дає змогу удосконалити класифікацію ризиків за такими групами: технічно-операційні, управлінські та інвестиційні.

На виникнення тих чи інших ризиків безпосередній вплив мають як зовнішні, так і внутрішні чинники. Серед зовнішніх виділяють фактори прямого та непрямого впливу, які проілюстровані на рис. 1.

До зовнішніх факторів належать ті, які управляюча компанія (адміністратор) не може змінити, проте при функціонуванні НПФ їх необхідно враховувати, оскільки вони певною мірою впливають на їх діяльність. Важко визначити, який з зовнішніх чинників має найбільший вплив на діяльність НПФ, оскільки зміна одного з них може призвести до зміни інших.

Зовнішні фактори можуть бути як прямого, так і непрямого впливу. Фактори прямого впливу це ті, які безпосередньо пов'язані із фінансовим станом НПФ, до яких слід віднести: недоліки чинної законодавчо-правової бази – неповнота, незавершеність, суперечливість при прийнятті законів.

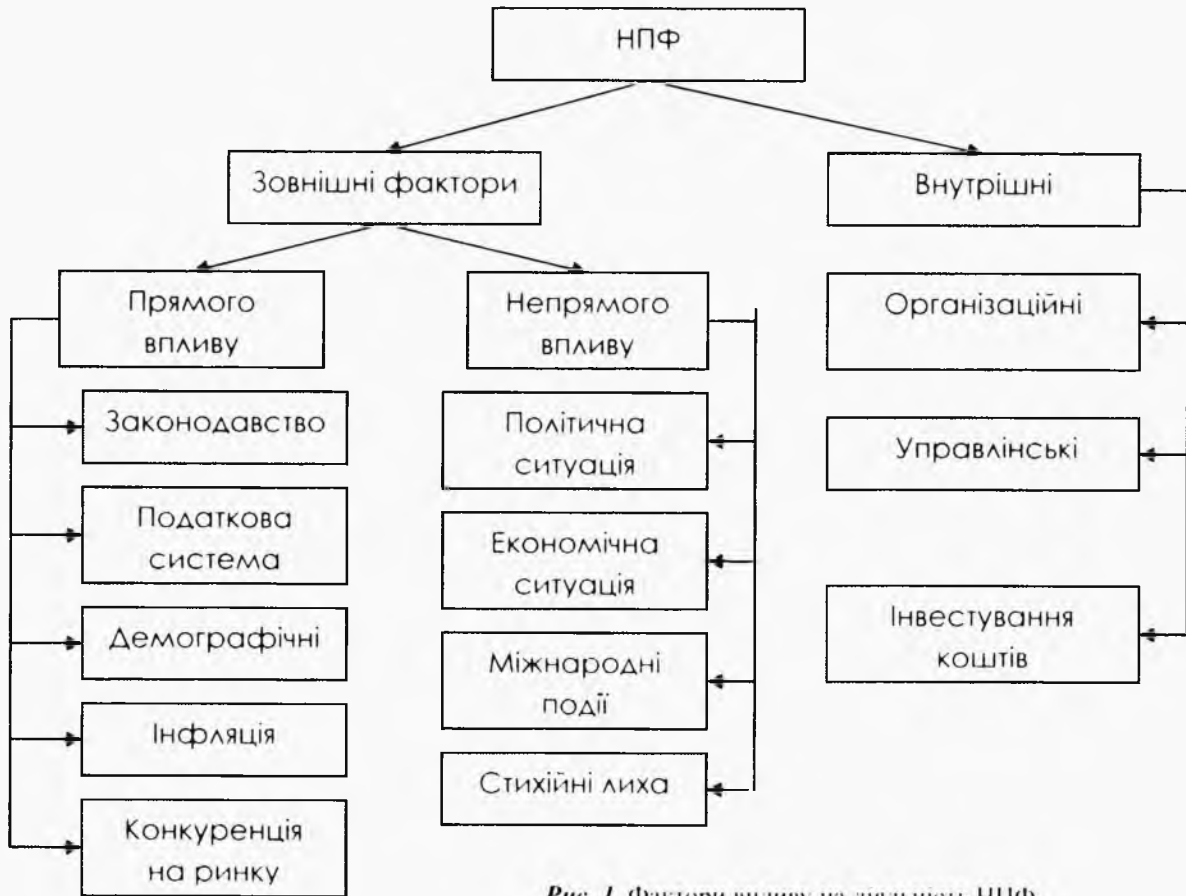

Рис. 1. Фактори впливу на діяльність НПФ

Великий вплив на діяльність НПФ мають інфляційні процеси, оскільки вони створюють ймовірність невірних економічних розрахунків, і унеможливають визначення перспектив розвитку. В приватних накопичувальних системах виникає певний ризик при інвестуванні коштів, а також відсутність механізму захисту від інфляції.

До факторів непрямого впливу належать ті, які опосередковано впливають на виникнення ризиків, а саме: політичний, економічний стан країни, міжнародні події, стихійні лиха тощо.

Внутрішні фактори пов'язані, в першу чергу з відсутністю досвіду у сфері недержавного пенсійного забезпечення, помилкові актуарні розрахунки, які можуть призвести до недостатності коштів для виконання зобов'язань НПФ перед своїми учасниками; неефективним інвестуванням пенсійних коштів та неправильним вибором фінансового інструменту; перевищенням інтересів засновників, які вважають пенсійні кошти своєю власністю, над інтересами учасників; зростанням витрат обслуговуючих компаній, що знижує прибуток НПФ і його учасників.

В умовах функціонування багаторівневої пенсійної системи створюються кращі умови для

диверсифікації активів НПФ з метою мінімізації ризиків, зменшення їх впливу на пенсійне забезпечення. Розподіл пенсійних активів між різними фінансовими інструментами дає можливість не тільки захистити кошти від інфляції, а й істотно перекрити її рівень і отримати реальний прибуток на пенсійні накопичення. Як відомо, будь-яке інвестування коштів певною мірою містить елемент ризику, так званий – інвестиційний ризик, який складається із декількох складових: ризик зменшення прибутку, пов'язаний із зменшенням розміру відсотку та дивиденду; ризик портфельних інвестицій; ризик втраченої вигоди. Ці ризики в сукупності становлять ризик пенсійної незабезпеченості.

Слід відмітити, що ризик структури інвестиційного портфеля є досить актуальним як для учасників, так і для недержавного пенсійного фонду: чим вдалішим буде інвестування, тим більший інвестиційний дохід одержать учасники. В Україні немає абсолютно безризикових фінансових інструментів та надійних емітентів цінних паперів, тому інвестування навіть в державні цінні папери не може дати стовідсоткової фінансової стабільності недержавних пенсійних фондів. Проте, як відмічають вітчизняні вчені,

вони залишаються найбільш захищеними від ризику, хоча й найменш прибутковими [3, 34].

Для забезпечення рентабельності пенсійних внесків і їх захисту від інфляції необхідно здійснювати оптимальну диверсифікацію інвестиційного портфеля. Законодавством України визначені напрями і ліміти інвестування пенсійних активів. (Див. Таблицю 1).

з інфляцією.

Як видно з даних Держфінпослуг України найбільшу частку у структурі інвестованих активів НПФ на кінець 2010 року становлять грошові кошти на депозитних рахунках – 34,7%, досить високий відсоток інвестицій у акціях українських емітентів – 18,1 % та корпоративних облігацій – 15,4%.

Таблиця 1

Структура консолідованого інвестиційного портфеля активів НПФ України на кінець 2010 року

Активи НПФ	Сума, млн. грн	Частка розміщених інвестицій у загальній вартості пенсійних активів, %	Встановлені нормативи за законодавством, % від загальної вартості пенсійних активів
Пенсійні внески, всього	1144,3	100,0	-
Інвестовані пенсійні активи	1108,6	96,9	-
Грошові кошти, розміщені на вкладних (депозитних) рахунках	396,8	34,7	40
Кошти на поточному рахунку	35,7	3,1	40
Цінні папери, дохід за якими гарантовано КМУ	170,4	14,9	50
Цінні папери, дохід за якими гарантовано Радою міністрів АР Крим, місцевими радами відповідно до законодавства	5,1	0,4	20
Акції українських емітентів	206,9	18,1	40
Облігації підприємств, емітентами яких є резиденти України	175,7	15,4	40
Об'єкти нерухомості	64,6	5,6	10
Банківські метали	31,7	2,8	10
Активи, не заборонені законодавством України	57,4	5,0	5

Джерело: складено за даними Держфінпослуг України (<http://www.dfp.gov.ua>) [1]

Практика показує, що український фінансовий ринок розвивається нерівномірно і не дає адекватних можливостей для пенсійних накопичень, так як відсутні довготермінові боргові фінансові інструменти у вигляді корпоративних облігацій, іпотечних цінних паперів, відсутні боргові інструменти, що індексуються у зв'язку

На наш погляд, повинна бути організована система управління ризиками, в якій захист інтересів вкладників і учасників при здійсненні процесу інвестування повинен полягати не тільки в тому, щоб заборонити ризикувати. Система управління ризиками повинна бути такою, яка б дозволяла досягати достатнього рівня доход-

ності і не приймати на недержавний пенсійний фонд невиправдані ризики.

З метою забезпечення розвитку НПФ необхідно вдосконалити управління ризиками на основі ефективної взаємодії державних структур, засновників та учасників НПФ шляхом впровадження концепції управління ризиками. Важливе значення для мінімізації ризиків має створення якісного інформаційного забезпечення гласності та прозорості діяльності недержавних пенсійних фондів, подальший розвиток ринків капіталу в Україні, розширення фінансових інструментів, у які НПФ можуть розміщувати пенсійні накопичення тощо.

1. Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України: Основні показники системи недержавного пенсійного забезпечення. (Електрон. ресурс) – Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua>

2. Яценко В. Пенсійна реформа у пошуках здорового

глязду та справедливості // Дзеркало тижня. – 2005. – № 11. – С.13.

3. Криза розподільчої пенсійної системи в Україні та напрями диверсифікації «пенсійного портфеля»: аналітична доповідь. / О. М. Піщуліна, О. П. Коваль, А. М. Авчухова. / За ред. К.є.н., с.н.с. Я. А. Жаліла. – К.: НІСД, 2010. – 104.;

4. Соломка О. М. Пенсійне забезпечення в системі соціального захисту населення // Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. – К., 2004.

5. Болотіна Н. Б. Право соціального захисту України: Навч. посіб. – К.: Знання, 2005. – 520 с. Мешавкіна Н.А. Социальный риск в современном российском обществе. Режим доступа www.disser.ru/cftalogue/code-22.00.04-p-11.html

6. Пенсійна система України: Навч. посіб. / За ред. Грушка В. І. – К., 2006. – 336 с.

The issues of the day of functioning of important constituent of the domestic pension system are examined in the article – unstate pension a fund, in particular, reasons of origin and ways of minimization of risks of their activity.

УДК 336.272.2:006.72

Мендела І. Я.

ПРОБЛЕМАТИКА ВИКОРИСТАННЯ ТЕРМІНІВ «ЗБУТ», «РОЗПОДІЛ», «ПРОДАЖ»

У статті визначено значення термінів «збут», «розподіл», «продаж», проведено розмежування між поняттями «збутова діяльність» та «збутова політика», уточнено зміст поняття «система продажу».

Ключові слова: збут, розподіл, продаж, збутова діяльність, збутова політика, персональний продаж, нові продажі, система продажу.

І. Вступ. Зміни, які відбуваються в економічній системі України, трансформують правила функціонування підприємств на ринку, вимагаючи, зокрема, від виробників проведення активної збутової політики. Домінування ринків покупця, де попит менший, ніж виробничі потужності, створює перешкоди для реалізації продукції, що вимагає перегляду теоретичних і практичних аспектів реалізації виготовленої підприємствами продукції.

Тому, постає завдання такої організації та управління системою продажу на підприємстві, яка сприяла б своєчасному виявленню реальних потреб споживачів. В цьому випадку визначальним орієнтиром ринку є споживач, задоволення потреб якого у повній мірі визначається через

виробництво конкурентоспроможних товарів, що є необхідною умовою успішного функціонування підприємства.

В Україні та за кордоном дослідження аспектів розмежування понять «збут», «розподіл», «продаж» відображено в працях провідних відомих вчених – Г. Армстронг [1], Л. Балабанова, А. Балабаниць [2], С. Гаркавенко [6], М. Залманова [10], Ф. Котлер, Є. Крикавський [12], Р. Ноздрева [14], Н. Чухрай та інші.

ІІ. Постановка завдання. Аналіз формування системи продажу продукції підприємствами та їх дослідження, дослідження загальноекономічної сутності понять «збут», «розподіл», «продаж» і має на меті дана стаття. Визначення відмінності між категоріями продаж, збут, розподіл дозволить в подальшому збільшувати обсяги продаж продукції підприємствами.

ІІІ. Результати. Як зазначено в роботі [6, с. 20] комплекс маркетингу – це сукупність маркетингових засобів, певна структура яких забезпечує досягнення поставленої мети та вирішення маркетингових завдань, тобто поведінка підприємства на ринку визначається комплексом його маркетингових засобів: товар, ціна, розповсюдження і просування.